

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В статті проаналізовано раціональні підходи до необхідності розвитку сільського туризму в умовах військової агресії Росії проти України на теренах західних регіонів України. Для координації зусиль усіх учасників процесу сприяння самозайнятості місцевого населення доцільним є розробка відповідної регіональної Програми з викладенням умов комплексного поєднання потенціалів цілих регіонів. Основою становлення і розвитку сільського туризму має стати еколого-рекреаційна збалансованість території. Першим етапом є визначення ландшафтно-екологічних пріоритетів і ранжування функцій у порядку їхньої значимості для регіону. Природоохоронні функції мають виконувати землі сталого використання, зокрема землі природоохоронного призначення.

Ключові слова: сільський туризм; підприємництво; програма; землі сталого розвитку; адміністративний район; екологізація території; природоохоронні функції території; самозайнятість.

Актуальність теми. Сумне сьогодення, пов'язане з військовою агресією проти України, диктує свідомим громадянам держави потребу долання наявних викликів та спонукає уже нині до пошуків нових і покращення існуючих шляхів розвитку малого підприємництва на територіях, розміщених далеко від лінії фронту. Серед різноманіття наявних підприємницьких форм в туристичній галузі, яка, на наше глибоке переконання, лише тимчасово зазнає спаду, варто виділити найбільш органічний вид, який надає і надаватиме державі не тільки економічного, але і соціального ефекту. Ми вважаємо, що таким пріоритетним видом туризму для розвитку малого підприємництва і самозайнятості населення в північно-західному регіоні України має стати сільський туризм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми розвитку сільського туризму зробили українські вчені: О. О. Бейдик, Ю. А. Заставний, Ю. В. Зінько, М. М. Крачило, В. Ф. Кифяк, О. О. Любіцева, І. В. Смаль та інші. Дослідження проблематики регіонального розвитку сільського зеленого туризму та стимулювання підприємництва у цій галузі відображені в працях провідних українських вчених: Б. В. Буркинського, Т. П. Галушкіної, З. В. Герасимчук, В. В. Гоблика, Г. О. Горіна, Л. С. Гринів, П. В. Гудзь, Л. П. Дядечко, В. С. Кравціва, С. П. Кузика, Т. Ю. Лужанської, М. П. Мальської, Н. А. Мікули, Т. І. Ткаченко, М. А. Хвесика, Є. В. Хлобистова, В. І. Цибуха, Л. М. Чепурди, І. М. Школи та інших. Проблематику зеленого туризму висвітлюють в своїх наукових працях зарубіжні вчені: Х. Каравелли, К. Дронг, М. Кларк, В. Котлінський, Я. Маєвський, С. Медлік, Я. Сікора та ін. Види та принципи формування зеленого сільського туризму як частини туристично-рекреаційного комплексу та розвиток сільського туризму як перспективного виду підприємництва в рекреаційній сфері Рівненської області представлені в наукових працях С. І. Коротуна, О. П. Коротун [3; 4], визначені географічні чинники розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Рівненської області [5].

Метою статті є становлення і розвиток сільського туризму на основі еколого-рекреаційної збалансованості території.

Викладення основного матеріалу

Сільський туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону.

Іншими словами, сільський туризм – це проведення вільного часу в сільському середовищі, якому притаманна відповідна забудова, сільський побут, мальовничий ландшафт і відпочинок далеко від галасливих міст. Він поділяється на кілька напрямків залежно від мети, яку ставлять перед собою туристи, – активний, культурні та етнічні поїздки, відвідування заповідників і ландшафтних парків, риболовля і полювання тощо [1].

Слід відзначити, що сільський туризм – це будь-яка форма туризму, яка застосовує методи екологічного управління та орієнтована на збереження природи.

Питання розвитку сільського туризму були включені до Закону України «Про туризм», Постанови Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 року № 297 «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)», «Державної програми розвитку туризму на 2002–2010 рр.», «Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.», «Основних засад розвитку соціальної сфери села», «Державної програми підтримки сім'ї на період до 2010 р.» та інших нормативних актів.

Весною 2021 року Міністерством фінансів України, Міністерством культури та інформаційної політики України та Міністерство молоді та спорту України не був підтриманий запропонований М. В. Заремським Проект Закону про сільський та сільський зелений туризм.

За наведеними в Проекті термінами визначається різниця між сільським туризмом, зеленим туризмом і екотуризмом, які дехто з науковців ототожнюють, а саме:

сільській туризм – відпочинковий вид туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості (селі);

сільській зелений туризм – відпочинковий від сільського туризму, пов'язаний з перебуванням туристів в власному житловому будинку сільського господаря, окремому (гостьовому) будинку або на території особистого селянського (фермерського) господарства;

екотуризм – вид сільського туризму, що передбачає відвідування туристами територій, що мають природничу, культурологічну, етнографічну цінність.

Для розвитку сільського туризму корисним буде створення відповідної регіональної Програми (для комплексного поєднання цілих регіонів), яка включатиме обґрунтування і характеристику перспектив, цілей і завдань, низки заходів забезпечення, контролю реалізації, оцінки ефективності, суспільно-економічного ефекту та джерел фінансування.

Комплексність Програми є необхідною задля об'єднання зусиль від усіх форм і учасників поступального еколого-економічного процесу, як-от: органів обласних і місцевих влад, підприємців, освітян, науковців, природоохоронців, молоді тощо.

На наш погляд, реалізація Програми з розвитку сільського туризму дозволить створити позитивне тло краю, просуватиме турпродукт на українському і міжнародному ринках, систематизує туристичну освіту і професійну підготовку в умовах, коли ледь не всі навчальні заклади регіону готують фахівців туристичної галузі подекуди без відповідного кадрового і матеріального забезпечення та перспектив працевлаштування випускників.

Одним із головних чинників залучення українського та іноземного туриста, який потребує тиші, спокою, відсутності шкідливих техногенних впливів і забруднюючих речовин, має стати екологічно чиста місцевість з нерозвиненою промисловістю та первозданною природою, відносна віддаленість від магістралей, але за безперешкодного доступу до місця відпочинку. Наявність поблизу місця відпочинку природних, архітектурних чи історичних пам'яток зіграє додаткову роль у виборі потенційного клієнта.

Сільський туризм має насамперед сприяти відновленню фізичних і духовних сил людини. Натомість, вкладені кошти повинні гарантовано відшкодуватися і вкладатися в місцеву інфраструктуру, тобто має досягатися певний баланс між корисним і раціональним.

Перспективи широкого запровадження малого підприємництва в галузі сільського туризму ми окреслили на прикладі західних адміністративних областей України, які належать до регіонів України з відносно збереженими природними геосистемами. У процесі освоєння території (особливо лісостепової частини) в краї відбулося широке проникнення антропогенних комплексів до структури природної ландшафтної мозаїки, однак вплив людини на перебіг трансформаційних процесів тут не завжди характеризувався лише негативним чином. Створення природоохоронних територій – яскравий приклад розумного поводження з довкіллям [2].

Еколого-рекреаційна збалансованість будь-якого регіону визначається сучасними науково обґрунтованими підходами і має бути орієнтованою на приведення території до стану максимально ефективного виконання функцій.

Першим етапом екологізації території є визначення ландшафтно-екологічних пріоритетів її розвитку, що полягає у ранжуванні видів функцій у порядку їхньої значимості для регіону. Нині для усіх регіонів України найвищий пріоритет мають природоохоронні (збереження біорізноманіття, підтримання стійкості природних систем) та антропоєкологічні функції. Саме ці функції мають бути цільовими в оптимізації геосистем будь-яких регіонів, оскільки орієнтують на формування безпечного природного середовища життєдіяльності та уникнення конфліктних ситуацій між господарською функцією геосистеми та її природними особливостями [2].

Наприклад, природоохоронні функції на території Волинської області виконують землі сталого використання, у структурі яких переважають землі природоохоронного призначення, зокрема у Камінь-Каширському адміністративно-територіальному районі,

складаючи 21653,95 тис. га, а площі земель рекреаційного та історико-культурного призначення є найбільшими на території Луцького району (589,34 тис. га).

Таблиця
Землі сталого використання у структурі земельного фонду
Волинської області, тис. га

Назва району	Природо-охоронні землі	Рекреаційного та історико-культурного призначення	Всього
Володимир-Волинський	6164,83 або 1,69%	30,72 або 0,071%	362930,1
Камінь-Каширський	21653,95 або 3,97%	64,28 або 0,028%	545683,1
Ковельський	12680,54 або 1,63%	74,08 або 0,081%	777850,8
Луцький	5317,78 або 0,79%	589,34 або 0,085%	673911,1

Формування основних різновидів послуг і напрямків розвитку сільського туризму можна зобразити в вигляді схеми рисунок.

Рисунок. Різновиди послуг та напрямків сільського туризму [3]

Ураховуючи те, що в умовах загальноекономічної кризи економічні і соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, широке розповсюдження і розвиток сільського туризму є особливо бажаним. Серед потенційних можливостей та напрямів розвитку туристично-ресурсної бази можна назвати народні промисли,

традиційні страви, розваги, екскурсійно-краєзнавчі одноденні тури у супроводі гіда, надання інформації про місцевість та інші види туристичного продукту, які пов'язані з традиційним місцевим укладом. Саме тому можна виділити, далеко не в повному обсязі, наступні підвиди сільського туризму [3]:

- зелений;
- екотуризм;
- агротуризм;
- лікувально-оздоровчий;
- спортивний;
- пізнавальний, етнічний та культурно-розважальний;
- фестивальний;
- релігійний;
- ностальгійний тощо.

Висновки. Раціональне використання підприємцями за сприяння органів влади наявного природно-рекреаційного потенціалу та еколого-рекреаційної збалансованості регіонів України є доволі перспективним напрямком швидкого наповнення місцевих бюджетів, уникнення безробіття серед сільського населення та стане ще однією ланкою в післявоєнному відновленні здоров'я людей та економіки країни.

З метою прискореного розвитку такої важливої ділянки надання послуг, як сільський туризм пропонуємо:

- розробити у централізованому порядку методичне забезпечення віднесення підприємств сільського туризму до відповідної категорії. Присвоєння категорії необхідне для обов'язкового матеріально-технічного оснащення підприємств, відповідних умов надання послуг і розцінок у розрахунку на один день відпочинку;
- розробити рецептурні довідники і меню для харчування туристів відповідно до категорії підприємства;
- розробити методичні рекомендації з ведення спрощеного оперативного-аналітичного обліку і звітності підприємств сільського туризму;
- внести зміни в систему оподаткування і контролю підприємств сільського туризму.

1. Що таке зелений туризм: його особливості та різновиди. URL: <https://tourkazka.com/shcho-take-zelenyy-turyzm-osoblyvosti-ta-riznovydy>. (дата звернення: 08.09.2022). 2. Калько А. Д., Мельнійчук М. М., Мельнійчук М. М., Ахмедов Б. М. Еколого-рекреаційна складова земель сталого використання Волинської області в умовах сьогодення. *Географія, економіка і туризм:*

національний та міжнародний досвід : матеріали XV Міжн. наук. конф. до 360-річчя Львівського нац. універ. ім. Івана Франка. Львів, 2021. С. 109–113. **3.** Коротун С. І., Коротун О. П. Види та принципи формування зеленого сільського туризму як частини туристично-рекреаційного комплексу. *Вісник НУВГП. Економіка*. 2009. Вип. 4 (48). Ч. І. С. 166–172. **4.** Коротун С. І., Коротун О. П. Розвиток сільського туризму як перспективного виду підприємництва в рекреаційній сфері Рівненської області. *Дністровський каньйон – унікальна територія туризму* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. С. 178–180. **5.** Коротун С. І., Коротун О. П. Географічні чинники розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Рівненської області. *Українська географія: сучасні виклики* : зб. наук. праць : у 3-х т. Київ : Принт-Сервіс, 2016. Т. II. С. 139–141.

REFERENCES:

1. Shcho take zelenyi turizm: yoho osoblyvosti ta riznovydy. URL: <https://tourkazka.com/shcho-take-zelenyy-turizm-osoblyvosti-ta-riznovydy>. (data zvernennia: 08.09.2022). **2.** Kalko A. D., Melniichuk M. M., Melniichuk M. M., Akhmedov B. M. Ekolo-ho-rekreatsiina skladova zemel staloho vykorystannia Volynskoi oblasti v umovakh sohodennia. *Heohrafiia, ekonomika i turizm: natsionalnyi ta mizhnarodnyi dosvid* : materialy XV Mizhn. nauk. konf. do 360-richchia Lvivskoho nats. univer. im. Ivana Franka. Lviv, 2021. S. 109–113. **3.** Korotun S. I., Korotun O. P. Vidy ta pryntsyipy formuvannia zelenoho silskoho turyzmu yak chastyny turystychno-rekreatsiinoho kompleksu. *Visnyk NUVHP. Ekonomika*. 2009. Vyp. 4 (48). Ch. I. S. 166–172. **4.** Korotun S. I., Korotun O. P. Rozvytok silskoho turyzmu yak perspektyvnoho vydu pidpriemnytstva v rekreatsiinii sferi Rivnenskoj oblasti. *Dnistrovskiy kanion – unikalna terytoriiia turyzmu* : mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. Ternopil : Pidruchnyky i rozibnyky, 2009. S. 178–180. **5.** Korotun S. I., Korotun O. P. Heohrafichni chynnyky rozvytku rekreatsiino-turystychnoho kompleksu Rivnenskoj oblasti. *Ukrainska heohrafiia: suchasni vyklyky* : zb. nauk. prats: u 3-kh t. Kyiv : Print-Servis, 2016. T. II. S. 139–141.

Kalko A. D. [1: ORCID ID: 0000-0003-4526-5929],

Doctor of Geographical Sciences, Professor,

Kushnir N. B. [1: ORCID ID: 0000-0002-4613-2848],

Candidate of Economics (Ph.D.), Professor,

Korotun S. I. [1: ORCID ID: 0000-0002-3377-5780],

Candidate of Geographical Sciences (Ph.D.), Associate Professor

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL ASPECTS OF THE DISTRIBUTION OF RURAL TOURISM IN MODERN CONDITIONS

The article analyzes rational approaches to the need to develop rural tourism in the conditions of Russia's military aggression against Ukraine in the western regions of Ukraine. Rural tourism is spending free time in a

rural environment, which is characterized by appropriate buildings, rural life, a picturesque landscape and rest or recreation far from noisy cities. It is divided into several directions depending on the goal set by tourists – active, cultural and ethnic trips, visits to nature reserves and landscape parks, fishing and hunting, etc. In order to coordinate the efforts of all participants in the process of promoting self-employment of the local population, it is advisable to develop an appropriate regional program outlining the conditions for a comprehensive combination of the potentials of entire regions. The basis for the formation and development of rural tourism should be the ecological and recreational balance of the territory. The first stage is the determination of landscape and ecological priorities and the ranking of functions in the order of their significance for the region. Nature protection functions should be performed by land of sustainable use, in particular, land of nature protection purpose. Prospects for the widespread introduction of small entrepreneurship in the field of rural tourism are outlined on the example of the western administrative regions of Ukraine, which belong to the regions of Ukraine with relatively preserved natural geosystems. The presented varieties of services and directions of rural tourism Among the potential opportunities and directions of development of the tourist resource base can be mentioned folk crafts, traditional dishes, entertainment, excursion and local history one-day tours accompanied by a guide, providing information about the area and other types of tourist products that associated with the traditional local way of life. The authors identified the main directions of accelerated development of rural tourism.

Keywords: rural tourism; entrepreneurship; program; lands of sustainable development; administrative district; greening of the territory; environmental protection functions of the territory; self-employment.

Отримано: 9 вересня 2022 р.
Прорецензовано: 14 вересня 2022 р.
Прийнято до друку: 30 вересня 2022 р.